

Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Güneş Dil Teorisi

Turkish Language Conferences in Atatürk's Period and the Sun Language Theory

Nagihan ÖZDEMİR

Atatürk Üniversitesi, Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum,
Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 09.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 04.06.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 23.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Nagihan ÖZDEMİR
E-mail: nagihan.ozdmr93@gmail.com

Atıf: Özdemir, N. (2023). Atatürk
Dönemi Türk Dil Kurultayları ve
Güneş Dil Teorisi. *Atatürk Dergisi*, 12(1),
19-24.

Cite this article as: Özdemir, N. (2023).
Turkish Language Conferences in
Atatürk's Period and the Sun Language
Theory. *Journal of Atatürk*, 12(1), 19-24.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Öz

29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile Atatürk, Türk ulusunu çağdaş uygarlık seviyesine yükselmek için bir dizi inkılâp gerçekleştirmiştir. Yapılan yenilik hareketlerinde Türk toplumunun sosyal seviyesini belirleyen Türk Millî Kültürü ve onun temel direktifi olan dile büyük önem verilmiştir. Bu doğrultuda Atatürk'ün öncülüğünde düzenlenen Türk Dil Kurultayları, dil ve tarih alanında yapılacak çalışmalar için önemli rol oynamıştır. Özellikle millî devlet bilincinin oluşturulması için Türk dili ve tarihine sıklıkla vurgu yapılmıştır. Güneş Dil Teorisi ise bahsedilen fikirlerin Türk milletine aşılması noktasında önemli bir araç olmuştur. Konu ile ilgili sunulan bildiriler ise o dönemin akademik çevrelerinde büyük yankı uyandırdığı gibi sonraki yıllarda tartışılmaya devam etmiştir. Bu çalışmada Güneş Dil Teorisi'nin ortaya çıkış süreci ve temel ilkeleri değerlendirilecektir. Yine Atatürk'ün öncülüğünde düzenlenen Türk Dil Kurultaylarında bu konuya ilişkin sunulan bildiriler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, ulus devlet, kurultay, Türk dili, Türk tarihi.

ABSTRACT

With the establishment of the Turkish Republic on October 29, 1923, Atatürk made a series of reforms to raise the Turkish people to the level of contemporary civilization. With the innovation movements, great importance was given to the Turkish National Culture, which determines the social level of the Turkish society, and its main directive, the language. Accordingly, the Turkish Language Congress, organized under the leadership of Atatürk, played an important role for the work to be carried out in the field of language and history. Particularly, Turkish language and history are frequently emphasized in order to create a national state consciousness. The Sun Language Theory has been an important tool to instilling the mentioned ideas. The papers presented on the subject aroused great repercussions in the academic circles of that period and continued to be discussed in the following years. The emergence process and basic principles of the Sun Language Theory will be evaluated in this study. The papers presented on this subject in the Turkish Language Congress organized under the leadership of Atatürk will be emphasized again.

Keywords: Atatürk, nation state, Congress, Turkish language, Turkish history

Giriş

Dil tarih boyunca, bir milletin anlaşma aracı, sahip olduğu kültürel değerlerin taşıyıcısı olmuştur. Bu sebeple bütün devletlerin eğitim ve kültür politikalarının temelinde millî dil oluşturma fikri mevcuttur. Mustafa Kemal Atatürk de bahsedilen millî bilincin oluşması için Türk dili ve tarihine büyük önem vermiştir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında 1 Kasım 1928'de Türk fonetiğine daha uygun olan Latin Harfleri kabul edilmiştir (Çelebi, s. 48; Korkmaz 1988, ss. 3-6; Tongul, 2004, s. 124). Harf inkılâbı'nın ilan edilmesine rağmen dildeki yabancı unsurlar varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Kültürün temel taşı olan "Öz Türkçe" oluşturulamamıştı. Atatürk bu probleme son verilmesi, Türk dili ve tarihinin detaylı bir şekilde araştırılması için bir dil kurultayının toplanması gerektiğine inanmaktaydı. Bu amaçla 12 Ağustos 1931'de neşredilen "Son Posta" gazetesinde dil ile ilgili anket düzenlendi. Bu çalışmada millî dil ve tarih oluşturulması sürecinde bir dil kurultayının toplanmasının faydalı olup olmayacağı soruldu. Ankete dönemin aydınlarından birçok isim katılarak olumlu cevap verdi (Son Posta 12 Ağustos 1931, s. 1,6).

Yapılacak çalışmaların daha sistemli yürütülmesi için Türk Dil Tetkik Cemiyeti (TDTC) adıyla yeni bir yapı vücuda getirildi (Kocaturk, 1988, s. 535). TDTC, 26 Eylül 1932'de toplanacak olan Birinci Türk Dil Kurultayı'nın hazırlıklarına öncelik verdi. Bu doğrultuda dönemin aydınlarından kurultaya katılmaları ve sunum yapmaları istendi. Ana hedef Türkçenin özleştirilmesi ve geliştirilmesiydi (Çoker, 1996, s. 394). Türklerin dünya medeniyetine katkılarının ortaya konulmasıydı.

Yukarıda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi noktasında aşağıda bahsedilecek olan Türk dil kurultaylarının önemi büyüktür. Özellikle Türk ulusal kimliğinin inşası sürecine katkı sağlaması planlanan Güneş Dil Teorisi, bu kurultayların ortak temasını oluşturmuştur. Türk dili ve tarihinin detaylı araştırılmasına da öncülük etmiştir. Bu sebeple konu birçok araştırmacı tarafından ele alınarak çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Ancak teorinin her açıdan ele alındığı Türk dil kurultaylarında sunulan bildiriye yönelik değerlendirmeler sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede ele alınacak konu belirtilen eksikliklere değinerek, Güneş Dil Teorisi'nin hedefleri ve daha sonraki yıllarda eleştirilme sebeplerini anlatacağı. Yine daha önceki çalışmalardan farklı olarak konu kapsamında kurultaylarda öne sürülen ve günümüzde halen savunulan düşüncelere de yer vermeyi amaçlamaktadır.

Güneş Dil Teorisi'nin Doğuşu ve Dayandığı Temel İlkeler

Türklerin kadim bir geçmişe sahip olduğu düşüncesinden yola çıkan Güneş Dil Teorisi, Türkçenin dünya tarihinin ilk dillerden biri olduğu düşüncesinden doğmuştur (Yıldızlı, 2017, s. 1). XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan teori daha sonraki süreçte sistemli bir şekilde geliştirilmiştir (Bozdoğan, 2007, s. 121). Temel amacı, Türklere ulus kimliğinin oluşturulması, kültür ve medeniyetin dünyaya Türkler tarafından yayıldığı fikrinin güçlendirilmesiydi (Tayanç-İnce, 2020, s. 19). Ulus-devlet anlayışına paralel olarak bu düşünce Avrupa'da Türkiye'den daha önce gelişmiştir. Avrupa merkezli dünya tasarımı ve tarih yazımı fikri öncelikle Alman Filozof G. V. F. Hegel tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre kültür, medeniyet, akıl, bilim gibi olguların doğuşu Avrupalı topluluklar sayesindeydi (Özdemir, 2019, s. 14). Bu düşünce ekseninde gelişen tarih anlayışında güçlü devletler başat rol oynayarak kendi değerlerinin ön planda tutulduğu tarih yazımı geliştirmişlerdir. İlk XVI. yüzyılda başlayan Avrupa merkezli tarih anlayışı XX. yüzyılda güç kazanmıştır (Ateş, 2013, s. 108). Bu anlayış karşısında Atatürk Türk milletinin kadim geçmişiyle zengin tarih ve dile sahip olduğunu bütün dünyaya göstermek istemiştir.

Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda ortaya çıkan Güneş Dil Teorisi'nin Avusturyalı dilbilimci Dr. Phill H. F.Kvergiç'in 30 Ocak 1935'te, Atatürk'e gönderdiği rapor ile şekillendiği düşünülmektedir (Demir, 2010, s. 338; Ercilasun, 2022, s. 13; Aytürk, 2009, s. 23; Şendeniz, 2014, s. 312; Yıldızlı & Pekacar, 2017, s. 483). Buna göre bahsedilen rapor sosyolojik ve antropolojik çalışmalara dayanmaktaydı. İçerisinde belirtilen görüşler psikanaliz değerlendirmeler ile birleşerek insanın ruhsal benliği ile dış dünya arasındaki irtibatın dildeki seslerin sembolizminden oluşmaktaydı. Phill H. F. Kvergiç bu düşüncelerden hareketle kendi yöntemini geliştirerek Türk, Moğol, Mançu, Tunguz ve Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasındaki benzerlikleri değerlendirmektedir (Özyetkin, 2009, s. 108).

Teorinin temelinde Güneşin ilk insanlar için her şeyden üstün bir obje olduğu ve dilin oluşumundaki esas unsurun ise "güneş" olduğu fikri bulunmaktadır. Bu bağlamda Güneş'ten alınan başlıca kavramlar: "1- Güneşin kendisi; Allah, yükseklik, çokluk, kudret.

2- Güneşin saçtığı ışık, parlaklık. 3- Güneşin verdiği sıcaklık ateş 4- Hareket, zaman, mesafe, yer, kara, toprak, gıda, hayat, büyüme, çoğalma. 5- Renk, su. 6- Ses, söz. İlk insanlar, bütün bu maddî ve fikrî varlıkları, güneşe verdikleri isimle birbirine anlatırlardı" (İnan, 1936, s. 3).

Bu kelimelerden hareketle ilk ve daha sonra ortaya çıkan bütün Türk lehçelerinde kullanılan kelimelerin anlamları incelenerek çeşitli kanunlar bulunmuştu. Türkçe ve farklı dillerde kullanılan herhangi bir kelime incelendiğinde onda güneşten ilham alınarak türetilmiş kavramlardan birini bulmak olası idi. Böylece Türk dilindeki mevcut kelimeler belirtilen teoriye göre değerlendirmeye tabi tutulmuştu. Yine Türk medeniyetlerine ait eski vesikaların da bu yoldan incelenmesini sağlamıştır. Eski dönemlerde Türklerin yaşadığı bölgeler üzerinde yapılan arkeolojik araştırmaların da "Güneş Kültü"nü destekler nitelikte olduğu düşünülmekteydi. Hatta bahsedilen araştırmalar teorinin temel dayanağı olarak görülmekteydi (İnan, 1936, ss. 3-4). Bu doğrultuda Atatürk'ün dil anlayışını şu üç devreye ayrılmaktadır. Birincisi; 1932-1934 arası kapsayan aşırıya kaçan özdeşleştirme ve tavsiiyecilik idi. İkincisi; 1934-1936 arasında özdeşleştirme ve yapılan çalışmalarda tereddütçülüktü. Üçüncüsü; Güneş Dil Teorisi'nin ortaya atıldığı 24 Ağustos 1936'dan Atatürk'ün vefatına kadar olan süreci içermekteydi (Sertkaya, 1969, s. 119). Son dönemde sunulan teoriler Atatürk öncülüğünde toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın ana teması olmuştur.

Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Güneş Dil Teorisi Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

12 Temmuz 1932'de TDTC'nin kuruluşu ile yapılacak dil çalışmaları için yeni bir dönem başlamıştır (Kocaturk, 1988, s. 535). Cemiyet öncelikle 26 Eylül 1932'de toplanacak Birinci Türk Dili Kurultayı için gerekli görülen hazırlıkları tamamlamıştır. 5 Ekim'e kadar süren kurultayda (Şekil 1) Türkçenin menşei, önemi, diğer diller ile olan ilişkisi üzerinde duruldu. Türk dilinin öz benliğini kazanması için yabancı kelimelerin atılarak yeni Türkçe sözcüklerin türetilmesi kararlaştırıldı (Özdemir, 2018, s. V). Sunulan bildiri ve tezler sistematik bir şekilde Türk Dil Teorisi'ni destekler nitelikteydi (Beşikçi, 1991, s. 136).

Birinci Türk Dil kurultayı ardından 18-23 Ağustos 1934'de İkinci Türk Dili Kurultayı, toplanmıştır. Öncelikle 1932-1934 arasında

Şekil 1.

Birinci Türk Dil Kurultayı'na katılan araştırmacılara ilişkin bazı görüntüler (Akşam, 27 Eylül 1932).

Şekil 2.
İkinci Türk Dil Kurultayı'nda Naim Hazım Onat bildirisini sunarken ve onu dinleyen katılımcılar (Cumhuriyet, 21 Ağustos 1934).

yapılan dil çalışmaları İbrahim Necmi Dilmen (Şekil 2) tarafından değerlendirildi. Konu ile alakalı yabancı bilim insanları da görüşlerini bildirdi. Burada söz derleme faaliyetlerinin kapsamı genişletilerek folklor çalışmalarına başlandığı belirtildi. Böylece "Osmanlıca'dan Türkçe'ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" yayın hayatına başlamıştır. Yine dönemin gazete ve dergileri de "Öz Türkçenin" önemini vurgulayan yazıları halk ile paylaştı (Özdemir, 2018, s. V). Günümüz sosyolog ve yazarlarından İsmail Beşikçi yapılan bu çalışmaları Güneş Dil Teorisi'nin hazırlık aşaması olarak değerlendirmektedir (Beşikçi, 1991, s. 136).

İkinci Türk Dil Kurultayı'nın 23 Ağustos 1934'te dağılması sonrasında "Ulus" gazetesinde Güneş Dil Teorisi'nin topluma tanıtılması için birçok makale yazılarak anket çalışması yapıldı. Bu çalışmaları değerlendirecek olursak; 4 Ekim 1935'te "Dil Hakkında Etimolojik Bir Anket" başlığı ile sözcüklerin kökenine ve aldıkları eklere değinildi. Böylece kelimelerin aldığı ekler ile kazandığı anlamlara da temas edildi. Bu doğrultuda "akşam akşamleyin sabah sabahleyin" gibi basit kelimeler incelendi. Okurlardan belirtilen kelimelerin kökü ve eki hakkında görüş bildirmesi istendi (Ulus, 4 Ekim 1935, s. 1). İkinci ankette ise Güneş ön plana çıkarılarak "ışık yıldız, ateş parlak," gibi sözcükler ele alındı. Üçüncü ankette ise "dil, diş dudak, ağız, gırtlak, alin, burun göz," gibi kelimelere yer verilmişti. Okuyuculara burada dört soru soruldu. Birincisi belirtilen sözcüklerin asıl kökenlerine ilişkin. İkinci ve üçüncü soru sözcüklerin oluşumu ve ilave edilen ekler üzerinedi. Dördüncü soru ise sözcükler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda kelimelerin ek ve köküne ilişkin yeni bir kural çıkarılıp çıkarılamayacağına yönelikti (Ulus, 31 Ekim 1935, s. 1). "Ulus" gazetesinin ilk sayfaları dil çalışmalarına ayrılmıştı. Burada kelimeler karşılıkları ile birlikte verilerek yapısal özellikleri üzerinde durulmakta, günlük dil anketine yer verilmekteydi. Ancak bu çalışmaların çoğunluğu makale tarzında değildi. Örneğin 2 Kasım 1935'te "Ulus'un Dil Yazıları" başlığı ile "ulus ve millet" kelimeleri incelenerek her iki sözcüğünde Türkçe kökenli olduğu belirtildi (Ulus, 2 Kasım 1935, s. 1).

Kasım 1935'in sonuna doğru aynı gazetede "Ulus'un Dil Yazıları" seri yazı köşesine yer verilerek Güneş Dil Teorisi ile ilgili anketlerin yanı sıra makaleler de yayımlanmaya başlandı. Böylece konunun farklı yazarlar tarafından çeşitli yönleriyle araştırılıp incelenmesi fırsatı sunuldu. Bu çerçevede Naim Hazım Onat, Güneş Dil Teorisi'ni överek Batılı bilim insanlarının kendi ırklarının üstün olduğunu savundukları teorilerinin artık yıkılmaya yüz tuttuğunu belirtmiştir. Devamında dile ilişkin mistik olarak

nitelendirilen unsurlardan birinin çözüme kavuştuğunu vurgulamıştır. Makalenin yanı sıra yayınlanan ankette ise "Şimal: Nord, Şark: Doğu, Garp: Batı" Cenub: Sud" sözcükleri yer aldı. Yukarıda bahsedilen sorulara benzer sualler ile kelimeler üzerinde tahlil yapılması istendi (Ulus, 22 Kasım 1935, s. 1). Temel amaç Güneş Dil Teorisi'ne ilişkin kamuoyunu bilgilendirmek ve alt yapı oluşturmaktır. İsmail Hami Danişmend ise "İlk Tenkit" başlıklı makalesinde Avrupa'da dil üzerine yapılan çalışmalara değinerek Güneş Dil Teorisi ile Avrupa'daki çalışmaların yıkıldığını ifade etmiştir. Ünlü tarihçi Herodot'a değinerek onun ilk insanın söylediği sözün ne olabileceğine ilişkin sorusuna karşılık geçmişten süren gelen tartışmaya yer vermiştir. Aynı zamanda bu soruya verilen cevapları da değerlendirmiştir (Ulus, 24 Kasım 1935, s. 1). Güneş Dil Teorisi'nin önemine değinen bir diğer önemli yazar Abdülkadir İnan idi. "Güneş Dil Teorisi ve Dil Açısından Ehemmiyeti" isimli makalesi de okurlar tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Teorinin Türk tarihi ve diline katkılarına değinilmiştir (Ulus, 25 Kasım 1935, s. 1).

"Ulus" gazetesi 1-31 Aralık 1935 arasında "Ulus'un Dil Yazıları" köşesinde seri yazılara devam etmiştir. 4 Aralık'ta "Türk Dilinin Orijinalitesini Gösteren Bir Analiz" başlığı altında Güneş Dil Teorisi'ne göre "honor, saha, şimal, nort, sol, onur" kelimeleri incelendi (Ulus, 4 Aralık 1935, s. 1). 8-11 Aralık'ta teoriye göre Türkçedeki şahıs zamirleri analiz edildi. Bu bağlamda "men ben, ego, egoni, biz, siz, onlar," "o, ol, ok, ök, oftos, hüve, il, elle" gibi kelimeler fonetik, etimolojik, morfolojik açılarından incelendi (Ulus, 8 Aralık 1935, s. 1; Ulus, 9 Aralık 1935, s. 1; Ulus, 10 Aralık 1935, s. 1; Ulus, 11 Aralık 1935, s. 1). Yapılan değerlendirmeler bunlarla sınırlı olmayıp Güneş Dil Teorisi Üzerine "V+Ğ" Kanunu da ele alındı (Ulus, 12 Aralık 1935, s. 1; Ulus 13 Aralık 1935, s. 1). Türk dili ile Hint-Avrupa ve Semitik diller arasındaki ilişkiye de değinildi. Yapılan bildiri sunumları sonucunda bütün dillerin tek bir kaynaktan geldiği savunuldu. Bu görüşü ispatlamak amacıyla farklı dillerde "ateş" anlamına gelen kelimeler Güneş Dil Teorisi'ne göre değerlendirildi (Ulus, 14 Aralık 1935, s. 1; Ulus 15 Aralık 1935, s. 1). Bahsedilen makaleler ve dil adına yapılan çalışmalara hem yurt içinde hem de yurt dışında ilgi büyüktü. İçişleri Bakanlığı'nın 23 Ocak 1936'da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne gönderdiği telgrafta Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na ilişkin dış basında çıkan haberleri konu almıştır. Bu bağlamda 18 Ocak 1936'da Fransa'da yayınlanan "La Republique" gazetesinde Türkiye'deki dil adına yapılan çalışmalardan bahisle 31 Ağustos 1936'da toplanacak kurultaya da vurgu yapılmıştır (CA, 01.01.16.15 / CA, A.4-16-b, D.65, F.7).

Yukarıda belirtilen hazırlık aşaması sonrasında 24-31 Ağustos 1936'da Üçüncü Türk Dil Kurultayı düzenlenerek Güneş Dil Teorisi ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir (Uluskan, 2010, s. 227). Burada bahsedilen tez ve bildirileri ana hatlarıyla değerlendirecek olursak;

Öncelikli söz alan Afet İnan (Şekil 3) eski Türklere değinerek onlarda Güneş'in önemini anlattı. Güneş'i Türk inkılabının mihrabı olarak nitelendirdi (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, 1937, s. 7). Daha sonra Yusuf Ziya Özer kürsüye çıkarak Güneş Dil Teorisi'ni felsefi ve dini açılarından inceledi. Türk devletleri başta olmak üzere ilk çağ uygarlıklarında Güneş'in kullanımına ilişkin değerlendirmelerde bulundu. Kadim birçok toplumda güneş kültü inancının olduğunu belirtti. Ona göre bu inanç sadece Türklere özgü olmamakla birlikte onlar tarafından dünyanın dört bir tarafına yayılmıştı. Bu sebeple Semitik ve Hint-Avrupa olarak isimlendirilen kavimler Türkçe "güneş ve nuru" ifade eden bir takım basit kelimeleri gündelik hayatlarında kullanmışlardı (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, 1937, ss. 37-39).

Şekil 3.
Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda Afet İnan, Saffet Arıkan ve İbrahim Necmi Dilmen bildirisi sunarken (Kurun 25 Ağustos 1936).

Teorinin anlaşılması noktasında İbrahim Necmi Dilmen'in, sunmuş olduğu bildiri konumuz açısından dikkate değerdi. Kendisi Güneş Dil Teorisi'ni ana hatlarıyla anlatarak kelimelerin kökü ve almış oldukları ekleri yapısı itibarıyla değerlendirdi. Bu çerçevede bahsedilen teorinin eski dönemlerden itibaren incelenen ve çözümlenmeyi bekleyen bir "bilmece" olduğunu söyledi. Aynı zamanda konuyu psikoloji, felsefi, dini ve sosyolojik açılardan da değerlendirerek teoriye farklı bir boyut kazandırmıştır (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, 1937, ss. 56–57). Ardından söz alan Vecihe Kılıçoğlu "Ata" sözcüğüne dikkat çekerek bu kelimeyi Güneş Dil Teorisi'ne dayanarak açıklamaya çalışmıştır (Tablo 1) (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 84–86). Çeşitli örnekler veren Vecihe Kılıçoğlu bahsedilen sözcüğün Avrupa merkezli araştırmacılar tarafından "Lallwort" yani

Tablo 1.
Ata Kelimesinin Güneş Dil Ailesine Göre Analizi

Bask Dili	Aita= ay+at+ağ
Sümer Dili	Adda=ağ+ad+ağ
Eski Slav Dili	Otetz= oğ+et+ez
Grek Dili	Atta= ağ+ at+ağ
Orta İrlanda Dili	Aite= ay+et+ağ
Çuvaş Lehçesi	Atey=ağ+at+ey
Kuman Lehçesi	Atta=ağ+ at+ağ
Batı Lehçeleri	Ata= ağ+at+Âğ

"çocuk sözü" olarak değerlendirilmesini eleştirmiştir. Bahsedilen kelimenin Türkçe kökenli olduğuna dikkat çekerek Türk milletinin üstün kabiliyetlere sahip olduğunu belirtmiştir (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 84–85).

Kurultayda, bugün Afro-Asya dil ailesinin Sami koluna mensup bulunan Arapça da kullanılan bazı kelimelerin Türkçe kökenli olduğu belirtildi. Bu düşüncüyü savunan araştırmacılarından biri de Kemal Emin Bara idi. Kendisi Arapların kullandıkları birçok kelimenin Türkçe olduğunu iddia etti. Günümüzde Güneydoğu-Asya'da bulunan Birmanya ülkesinde kullanılan dilin de Güneş Dil Teorisi'ni açıklamaya yardımcı bir unsur olduğunu ifade etti (Özdemir, 2018, s. 180).

Türkçenin Arapça ve diğer tüm Semitik dillerle ilişkisi olduğunu savunan bir diğer araştırmacı ise Naim Hazım Onat idi. Kendisi Güneş Dil Teorisi'ne dayanarak belirtilen dillere ilişkin benzer kelimeleri değerlendirmiştir. Böylece Türkçenin varlığını Güneş'ten aldığı ve dillerini de etkilediği ispatlanmaya çalışılmıştır. Konumuz açısından dikkate değer görülen örnekler (Tablo 2) de açıklanmaya çalışıldı (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 156–186; Ulus, 28 Ağustos 1936; Cumhuriyet, 28 Ağustos 1936; Özdemir, ss. 187–188).

Kurultayda diller arasındaki benzerliklerin yanı sıra Güneş Dil Teorisi, paleo-sosyolojik antropolojik, psiko-sosyolojik toponomik ve etimolojik açılardan da değerlendirildi. Bu bağlamda sunum yapan Hasan Reşit Tankut, dilin kökenini açıklamaya çalıştı (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 95–97). Sabahat Türkan ise Güneş Dil Teorisi'ne göre, "Halicarnesse" yani bugünkü Bodrum'u toponomik açıdan değerlendirdi. Örnekler vererek "Halicarnesse" nin "sulu karnak" olduğunu söyledi. Kelimenin kökenin Türkçe olduğunu ileri sürdü (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, s. 140). İsmail Müştak Mayakon ise Güneş Dil Teorisi'ne dayanarak, dil analiz metotlarından bahsetti. Yapılan çalışmalar ile Etimoloji'nin karınlık ve tartışmalı yönlerinin aydınlatılabileceğine dikkat çekti (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 210–211). Ermeni Türk dilbilimci Agop Martayan Dilaçar, Güneş Dil Teorisi'ni antropoloji açısından değerlendirdi. Bu bağlamda dilin nasıl ortaya çıktığı ve oluşum sürecinde hangi aşamalarından geçtiğini anlattı (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 229–231).

Yukarıdaki sunumların yanı sıra Abdülkadir İnan Güneş Dil Teorisi'ni daha sistemli bir şekilde savunarak "v+k eki kanunu" isimli çalışmasından bahsetti. Sunduğu bildiri dinleyiciler tarafından

Tablo 2.
Naim Hazım Onat'ın Türkçenin Arapça ve diğer tüm Semitik dillerle ilişkisi anlattığı bildirisinden örnek kelimeler

Anlam	Türk Lehçelerinde	Arapça'da
Kap Örtü, elbise,	Kas Şam, Sim,	Kasr, gaşy
Karanlık akşam, gece, ,	Kiç Keş, Keç,	Kasr, Şap
bucak gölge, kuyu, sığınacak yer köşe,	Öğüze, Kas, Tün, Pus	Şefa, Kerb Zebb,
Şaşkınlık körlük, ahmaklık,	Baran Kas, geçe,	İşa, gaşy,
Korkmak,korkutmak,kaçınmak	Ağış, kas, keş	Şafak, asr, ahşa
Geçmek, göçmek, kaçmak, uçmak,uzaklaşmak, ayrılmak	Şap, Tün, Pus, Baran	Gasm, asr, akise, gurup
İhtiyarlık, uyumak, ölmek	Gece, tün, bus	Semer, eza, agsa
Dolu kış, soğuk, kar,	Kara, Baran	Zebb, şefa
Küçülmek,eksilmek, , kesilmek	Aksamak, kıs, kız	Aşa, eza
Sıkıntı, keder	Kara, baran, pus	Agsa, kusur
Yorgunluk, tembellik	Muramak, tün	şefa, düllük Kasr,
Son, arka, ense, ters	Ekse, tün, kas	Kes, gurub
Ö, İç, merkez	Kara, Sim	cenan, asr gıyab,

“*takdire şayan*” kabul edildi (Karahan, 1999, s. 846). İsmail Hami Danişmend ise Güneş Dil Teorisi’ne göre işaret dili ile “*tasrihsiz*” yani çekimsiz fiil konularını değerlendirdi (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 274–275). Mehmet Ali Ağa-kayın ise Güneş Dil Teorisi’ne dayanarak Grek dilini değerlendirdi. Bahsedilen dilde bilinmeyen birçok kelimenin varlığına Türkçe kökenli olabileceğine dikkat çekti (Ulus, 29 Ağustos 1936; Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 260–265).

Yerli araştırmacıların yanı sıra yabancı dilbilim uzmanları da Güneş Dil Teorine ilişkin bildiri sunmuşlardır. Bunlar içerisinde; Alman Türkolog Profesör Friedrich Giese’de bulunmaktaydı. Kendisi Almanca yapılan çalışmalardan bahisle 1936’da Türk dili açısından birçok önemli eserin kaleme alındığını belirtti. Konu ile ilgili Bulgar Milli Kütüphanesi’nin Doğu Bölümü uzmanı Miateff Bulgar ise Türkoloji ile ilgili kendi ülkesinde araştırmaların yapıldığını belirtti. Teorinin oldukça yeni olduğunu için Bulgar bilim insanları tarafından pek bilinmediğini dile getirdi (CA, 01.01.32.04- 162/ CA, A.W-17-d, D.71, A.5-162). Rus dilbilimci ve Türkolog, Aleksandr Samoyloviç ise Türkiye ve Sovyetler Birliği’nde yapılan dil çalışmalarından bahsetti. Bu çerçevede Nikolay Marr’ın “*Güneş Kültü*” ile ilgili görüşlerini özellikle anlattı. Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda ona komşu dillerin de incelenmesi gerekliliğini dile getirdi (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, s. 319).

Türkçe üzerine önemli çalışmalar kaleme alan Sir Denisson Ross ve Baltarini Türk dilinin kökeni ve Güneş Dil Teorisi üzerine görüşlerini belirtti. Baltarini Güneş Dil Teorisi ile ilgili şu ifadeleri kullandı: “*Vaktiyle güneşin ezeli manzarası karşısında diz çökerek (a) sözünü hep bir ağızdan tekrar ediyorlardı*” Japonya İslam Türk Enstitüsü Direktörü Okubo Koji ise Türk dilinin kökenine değinerek dil adına yapılan çalışmaların kıymetli olduğunu belirtti (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, s. 313; CA, 01.01.32.04-165/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 165).

Ardından Fransız Dilbilimci M. Hilaire de Barenton eski dillerin kökenlerine ilişkin değerlendirmeler yaptı. Üzerinde durduğu diller arasında Türkçe de bulunmaktaydı. M. Hilaire de Barenton tüm dillerin kaynağı olarak Sümerceyi göstermiştir. Ardından bu dilde mevcut olan bir takım unsurların hierogrifler şeklinde diğer dillere geçtiğini söyledi (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 300–302; CA, 01.01.32.04- 162/ CA, A.W-17-d, D.71, A.5-162.). Günümüzde yaşayan ünlü Sümerologlardan Muazzez İlmiye Çığ “Sümerleri Türk olduğunu savunmaktadır (Çığ, 2013, s. 1).

Kurultayla son olarak söz alan Hermann Kvergic bildirisinde Güneş Dil Teorisi’ni konu edindi. Kurultayın dünya kültür mirasının araştırılmasına da zemin hazırladığını vurguladı (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, ss. 328–329).

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 31 Ağustos 1936’da dağılmıştır. Burada savunulan düşünceler başlangıçta desteklenmiş olmasına rağmen ilerleyen süreçte dilbilimciler tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Hatta Atatürk’ün ölümü sonrasında İbrahim Necmi Dilmen Güneş Dil Teorisi ile ilgili derslerine son vermiştir (Lewis, 1999, s. 73). Bugün bilimsel çevrelerin çoğunluğu tezi “aşırı” olarak değerlendirilirken bazı araştırmacılar bunun aksini iddia etmektedir. Örneğin; sosyalist Kaan Arslanoğlu ve arkadaşları Güneş Dil Teorisi’ni destekleyen “*Eleştirel Bakışla Güneş Dil Kuramı ve İlk Güneş Dil Sözlüğü*,” adlı çalışma ortaya koymuştur. Kitapta özetle İngilizce, Fransızca, Arapça, Türkçe ve Almanca

binin üzerinde temel kök sözcüklerin ses ve anlamlarındaki benzerliğin Proto-Türkçe, Sami, Hint-Avrupa dilinin varlığının kanıtı olduğunu ileri sürmektedir (Arslanoğlu, 2018) Günümüzde de bir kısım araştırmacının Güneş Dil Teorisi’ni halen savunabileceğini göstermektedir.

Sonuç

Atatürk Türk milletinin modernleşmesi ve devletin kalkınması için kültürel alanda yapılan inkılâplara büyük önem vermiştir. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren başlayan Türk tarihi ve diline yönelik çalışmalar daha sistemli bir şekilde yürütülmeye başlamıştır. Yapılan araştırmaların odak noktası Türklerin kadim geçmişi ile dünya medeniyetlerine ışık tuttuğu fikrinde yoğunlaşmıştır. Ulus-devlet anlayışı içerisinde yapılan bu çalışmalar Avrupa’da da oldukça popülerdi. XVI. yüzyılda başlayarak XX. yüzyılda artan Avrupa merkezli yaşam tasarısı ve dünya görüşüne paralel olarak tarih-yazımı da şekillenmiştir. Bu bağlamda tarihi gerçekler ortaya konulurken Avrupa merkez alınmıştır. Diğer toplumların da bu anlayışa uygun tarih yazımı yapmaları beklenmiştir. Atatürk bu durum karşısında Türk kültürünün geliştirilerek dünyaya tanıtılması ve Türklerin dünya medeniyetlerine katkılarının ortaya konulmasını hedeflemiştir. 1930’larda geliştirilen Güneş Dil Teorisi Atatürk Devrimlerini anlama noktasında, tarih içerisinde önemli rol oynamıştır. Teori, temelde Türkçenin dünya tarihinin ilk dillerden biri olduğu ve diğer dillerin atası olduğu fikrinden doğmuştur. Buna göre Türkler tarih öncesi devirlerde göç yolu ile diğer milletlerin dillerinin oluşumuna kaynaklık etmiştir.

1930’larda Avrupa merkezli tarih anlayışlarına karşı Türk tarihi ve dilinin önemini ortaya koymak için daha sistemli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda Atatürk Dönemi’nde üç Türk dil kurultayı toplanmıştır. Birinci ve İkinci Türk Dil Kurultaylarında Türkçenin menşei, önemi, diğer diller ile ilişkisi üzerinde duruldu. Bu çalışmalar aynı zamanda Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nda her yönüyle incelenecek olan Güneş Dil Teorisi’nin de tarihsel arka planını oluşturmuştur. Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nda teori yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından o dönemin bilimsel koşulları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu sayede hem Türk toplumuna hem de bütün dünyaya Güneş Dil Teorisi tanıtılmaya çalışılmıştır. Yine Hint-Avrupa kökenli olduğu düşünülen birçok kelimenin aslında Türkçe olduğu ispatlanmaya çalışılarak Türkçenin zenginliğinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Türk dilinin ulusal bir kimlik kazanmasının yanı sıra konu ile ilgili birçok eserin ortaya konulmasına da katkı sağlamıştır. Söz derleme ve tarama çalışmalarıyla unutulmuş birçok Türkçe kelime tekrar hayata geçirilirken dildeki yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulunmuştur. Ancak bu çalışmalar sırasında savunulan görüşler aşırıya gitmeye başlamıştır. Bu durum yerli ve yabancı araştırmacıların da tepkisini çekmiştir. Buna rağmen teori ana dil sevgisini halka aşılması Türkçe’ye ve Türk milletine verdiği önem sebebiyle bilimsel açıdan olmasa da milli bir dilin oluşumu sürecinde önemli etkilere sahip olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares that he has no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- (Anonim 1931). Dil anketi. *Son Posta*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Dil hakkında. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Türk dilinin orijinalitesini gösteren bir analiz. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Dil hakkında etimolojik bir anket. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- (Anonim 1935). Ulus'un dil yazıları. *Ulus*.
- Arslanoğlu, K. (2018). *Eleştirel bakışla güneş dil kuramı ve ilk güneş dil sözlüğü*. İthaki Yayınları.
- Ateş, D. (2013). Uluslararası politika ve avrupa-merkezci tarih -yazımı, *İnsan &Toplum*, 3, 6.
- Aytürk, İ. (2009). H. F. Kvergic and the sun-language teory, *Alman Şark Cemiyeti Dergisi*. 159, 1.
- Beşikçi, İ. (1991). *Türk tarih tezi güneş dil teorisi ve Kürt sorunu*. Yurt Kitap Yayın.
- Bozdoğan, A. (2007). Atatürk döneminde dil kültür ve edebiyat politikalarını yansıtan bir halkevi dergisi orta yayla, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31, 2.
- CA, 01.01.16.15 / CA, A.4-16-b, D.65, F.7.
- CA, 01.01.32.04- 162/ CA, A.W-17-d, D.71, A.5-162.
- CA, 01.01.32.04- 165/ CA, A.W-17-d, D.71, F.5- 165.
- Çelebi, O. (2016). Üçüncü Türk dil kurultayının Anadolu'daki yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*. 9, 47.
- Çiğ, M. İ. (2013). *Sümerliler Türklerin bir koludur*, Kaynak Yayınları.
- Danişment, İ. H. (23 Kasım 1935). Ulus'un dil yazıları güneş dil teorisi üzerine ilk tenkit. *Ulus*.
- Danişment. İ.H. (24 Sontesrin 1935). Güneş dil teorisi üzerine ilk tenkit. *Ulus*.
- Demir, G. Y. (2010). Türk tarih tezi ile türk dil tezi'nin kavşağında güneş dil teorisi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/19.
- Ercilasun, A.B. (Kasım-2022). Atatürk ve Türk dil kurumu. *Türk Dili*, 71, 851.
- İnan, A. İ.(25 Kasım 1935). Güneş dil teorisi ve dil açısından ehemmiyeti. *Ulus*.
- İnan, A.(1936). *Güneş dil teorisi üzerine ders notları*. Devlet Basımevi.
- Karahan, L. (1999), Atatürk dönemi dil kurultaylarında Türk dünyası. *Türk Dili*, 574.
- Kocatürk, U. (1988). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi kronolojisi 1918-1938*. TTK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1988). Atatürk'ün düşünce sisteminde Türk dilinin yeri. *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri*. https://turkoloji.cu.edu.tr/YENİTURKDİLİ/korkmaz_01.pdf.
- Lewis, G. (1999) *The Turkish language reform a catastrophic Success*. Oxford University Press.
- Onat, N. (22 Kasım 1935). Ulus'un dil yazıları yeni güneş dil teorisi. *Ulus*.
- Onat, N.H. (22 Kasım 1935).Yeni güneş dil teorisi. *Ulus*.
- Özdemir, M (2019). Avrupa-merkezilik ve tarihyazımı sorununun bilimsel ve kültürel bilgiye etkisi. *Universal Journal of History and Culture*, 1, 12.
- Özdemir, N. (2018). *Atatürk dönemi Türk dil kurultayları ve Türk dünyası*. (Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Özyetkin, M. (2009). Atatürk ve güneş dil teorisi. *Türk Dili*, 92,655.
- Sertkaya, O. F. (1969). Atatürk'ün dil politikası. *İkinci Türk Dili Kongresi ve Akademi*.
- Şendeniz, Ö. (2014). Erken cumhuriyet dönemi dil politikaları güneş dil teorisi'nin Türk basınına yansımaları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırması Dergisi*, 10, 20.
- Tayanç-İnce, M. A. (2020). Türk ulusal kimliğinin inşasında güneş dil teorisi'nin rolü ve önemi. *İMGELEM*, 4, 6.
- Tongul, N. (2004). Türk harf inkılâbı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 9 33-.
- Uluskan, S. B. (2010). *Atatürk'ün sosyal ve kültürel politikaları*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Üçüncü Türk Dili Kurultayı 1936 Tezler Müzareke Zabıtları (Devlet Basımevi 1937).
- Yıldızlı, M. E. (Aralık-2017). Türk dil devriminin önemli basamaklarından güneş dil teorisi üzerine sorular ve cevaplar. *Türk Yurdu*, 364.
- Yıldızlı, M. E., & Pekacar, Ç. (2017). Güneş dil teorisinin gelişim süreci. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu1.